

Između latinskog i nacionalnih jezika

Gábor Almási, Lav Šubarić (ur.), *Latin at the Crossroads of Identity. The Evolution of Linguistic Nationalism in the Kingdom of Hungary. Zbornik radova, Leiden: Brill, 2015., 312 str.*

U Innsbrucku je u prosincu 2012., u organizaciji *Ludwig Boltzmann Institut für Neulateinische Studien*, održan znanstveni skup *Latin, National Identity and the Language Question in Central Europe* (Latinski, nacionalni identitet i jezično pitanje u Srednjoj Europi). Ove je godine u sklopu serije *Central and Eastern Europe: Regional Perspectives in Global Context* izašao zbornik s 12 radova, nastalih na temelju priopćenja s tog skupa, pod naslovom *Latinski na raskrižju identiteta: evolucija jezičnog nacionalizma u Ugarskom Kraljevstvu*. Radovi uključeni u zbornik iz raznih aspekata obrađuju problematiku jezične tranzicije u zemljama krune sv. Stjepana u 18. i prvoj polovini 19. stoljeća. Dok je još sredinom 18. stoljeća latinski bio neupitan jezik obrazovanja, kulture i politike, do 1847. nacionalni su ga jezici potpuno potisnuli iz tih sfera. Taj je proces neraskidivo povezan s događajima poput uspostave državne kontrole nad školstvom nakon ukidanja isusovačkog reda 1773., pokušaja Josipa II. da nametne njemački kao službeni jezik i buđenja nacionalnih pokreta kod većine naroda u Ugarskom Kraljevstvu. Cilj je ovog zbornika, prema uvodnoj izjavi priređivača, iz multidisciplinarnе perspektive istražiti ulogu latinskog jezika u procesu nastajanja nacionalnih identiteta u Ugarskoj, Transilvaniji i Hrvatskoj te time popuniti nedostatak koji postoji, s obzirom na to da latinski jezik u toj svojoj ulozi dosad nije bio predmet nekog monografskog rada.

U uvodu (str. 1-23) urednici donose osnovni pregled procesa povlačenja latinskog pred živim jezicima, politizacije jezičnog pitanja nakon uvođenja njemačkog jezika kao službenog od strane cara Josipa II. 1784., međuodnosa političkog i pravnog sustava te socijalne i etničke strukture Ugarskog Kraljevstva s jezičnom problematikom, a konačno i pobjede etnolingvističkog nacionalnog identiteta, utemeljenog na nacionalnim jezicima nad drugim kolektivnim identitetima (staleškim, vjerskim), koji su se oslanjali na latinski jezik u prvoj polovini 19. stoljeća. Na kraju ukratko predstavljaju sve radove u zborniku.

Radovi su raspoređeni u trima tematskim cjelinama. Prvi dio („The Politics of Language“) obuhvaća četiri rada. U prvome, *When Language Became Ideology: Hungary in the Eighteenth Century* (str. 27-34), István Margócsy prikazuje pretpovijest jezičnog pitanja u Ugarskoj tijekom 18. stoljeća te prati ideološke i praktične probleme oko upotrebe jezika do kraja 18. stoljeća, kad je mađarski definitivno postao dominantan jezik kulture, a u prvi je plan izbilo pitanje zamjene latinskog jezika mađarskim i u administraciji. Drugi rad, *Which Language and which Nation? Mother Tongue and Political Languages: Insights from a Pamphlet Published in 1790* (str. 35-63), Henrika Hőnicha, analiza je spisa (na mađarskom) Istvána Vedresa, namijenjenog plemstvu na saboru 1790., o potrebi uvođenja mađarskog kao službenog jezika. Autor na temelju te analize zaključuje da je prerastanje jezika kulturnog nacionalizma u politički jezik krajem 18. stoljeća rezultat procesa dugog trajanja, tijekom kojeg su se diskurzivni elementi postojećih kolektivnih identiteta preoblikovali u nove obrasce odanosti i sustava vrijednosti. Ambrus Miskolczy u svojem radu *Hungarus Consciousness' in the Age of Early Nationalism* (str. 64-94)

pokušava odgovoriti na pitanje kakav su nacionalni identitet mogli imati ugarski (*Hungari*) domoljubi nemađarskog podrijetla (primjerice, Gergely Berzeviczy ili članovi masonske lože). Istražujući kompleksnosti tog identiteta, autor predstavlja sociokulturni kontekst, u kojem je latinski imao važnu ulogu kao neutralan supraetnički jezik. U završnom radu prvog dijela, *Before and After 1773: Central European Jesuits, the Politics of Language and Discourses of Identity in the Late Eighteenth Century Habsburg Monarchy* (str. 95-118), Per Pippin Aspaas i László Kontler razmatraju promjene u statusu latinskog jezika nakon ukidanja isusovačkog reda 1773., osobito na primjeru bečkog astronoma, isusovca Maximiliana Hella, i njegova učenika Joannesa (Jánosa) Sajnovicsa. Obojica su rođena u užoj Ugarskoj, ali su njemačkog, odnosno hrvatskog etničkog podrijetla, a svojim su etnolingvističkim istraživanjima bitno pridonijeli razvoju ugrofinske teorije.

Drugi dio („Dilemmas of Latin in Education and Media“) sastoji se od triju radova. Otvara ga *The Enlightenment's Choice of Latin: The Ratio educationis of 1777 in the Kingdom of Hungary* (str. 121-151) Theodore Shek Brnardić. Autorica temeljito analizira obrazovni plan za Ugarsko Kraljevstvo iz 1777., kojim je država preuzela nadzor nad školskim sustavom. Potičući osnovno obrazovanje na nacionalnim jezicima, a zadržavajući središnju ulogu latinskog jezika u obrazovanju u cjelini te njegov status kao jezika elite, samo prilagođenog potrebama modernog doba, sastavljači *Ratio educationis* ostvarili su ravnotežu između latinskog i nacionalnih jezika, koju je zapravo već 1784. narušio Josip II. svojim dekretom o uvođenju njemačkog kao službenog jezika. Iako je Josip II. pred svoju smrt morao povući taj dekret, status latinskog bio je nepovratno narušen, pa je već u drugom izdanju *Ratio educationis* iz 1806. mađarski jezik uključen kao nastavni predmet. Andrea Seidler u radu *The Long Road of Hungarian Media to Multilingualism: On the Replacement of Latin in the Kingdom of Hungary in the Course of the Eighteenth Century* (str. 152-165) donosi pregled razvoja novinarstva u Ugarskoj, od prvobitnih latinskih tiskovina u prvoj polovini 18. stoljeća, preko dominacije njemačkih novina i časopisa, počevši od 1764., do pojave tiska na mađarskom potkraj 18. stoljeća. Na ovaj se rad nadovezuje sljedeći, *The Language Question and the Paradoxes of Latin Journalism in Eighteenth-Century Hungary* (str. 166-189) Piroske Balogh, koji se koncentrira na publikacije na latinskom. Autorica prikazuje kako se i latinski mogao koristiti u različite, pa i međusobno suprotstavljene svrhe, poput promicanja mađarskog nacionalnog, odnosno imperijalno-habsburškog identiteta.

Treći dio („The Other Hungarians“) obuhvaća pet radova, koji se bave nemađarskim narodima u Ugarskom Kraljevstvu (Hrvati, Slovaci, Srbi, Rumunji). Lav Šubarić u radu *From the Aftermath of 1784 to the Illyrian Turn: The Slow Demise of the Official Latin in Croatia* (str. 193-217) prikazuje promjene odnosa prema latinskom jeziku od njegova prvog ukidanja kao službenog u doba Josipa II. do konačne zamjene hrvatskim 1847. Pri tome prati postupan preobražaj uloge latinskog od kamena temeljca tradicionalnog legalističkog identiteta hrvatskog plemstva do pukog taktičkog sredstva za suzbijanje mađarskih pretenzija u službi novog nacionalnog pokreta. Na ovaj se rad sadržajno nadovezuje *The Latin Speeches in the Croatian Parliament: Collective and Personal Identities* (str. 218-236) Zvezdane Sikirić Assouline, posvećen dvama govorima (na latinskom) grofova Franje Vojkffyja i Karla Sermagea, održanima na zasjedanjima Hrvatskog sabora 1832. protiv zamjene latinskog jezika mađarskim kao službenim, odnosno protiv dodjele građanskih prava protestantima u Hrvatskoj. Na primjeru tih govora autorica sagledava temeljne postavke kolektivnog identiteta hrvatskog plemstva u njegovoj borbi za očuvanje

municipalnih prava Hrvatskog Kraljevstva. Kompletan latinski tekst, kao i prijevod obaju govora, autorica je već objavila u svojoj knjizi *U obranu hrvatskih municipalnih prava i latinskog jezika* iz 2006. Slovačkim idejama o upotrebi „slavenskog“ jezika, na temelju triju latinskih tekstova s kraja 18. i iz prve polovine 18. stoljeća, odnosno o latinskom jeziku kao sredstvu kulturološkog panslavizma, posvećen je rad *Latin as the Panslavonic Language, 1790–1848* (str. 237-255) Alexandra Maxwella. Upotrebom latinskog kod Srba u južnoj Ugarskoj bavi se rad *Latin and Vernacular Relations in the Eighteenth and Nineteenth Centuries: The Serbian Case* (str. 256-277) Nenada Ristovića. On pokazuje kako se kod Srba, unatoč nepovjerenju prema latinskom jeziku zbog njegove veze s Katoličkom crkvom, upotrebom latinskog u obrazovnom sustavu razvila specifična srpska latinska kultura. Naposljetku, Levente Nagy u radu *Romans, Romanians and Latin-Speaking Hungarians: The Latin Language in the Hungarian-Romanian Intellectual Discourse of the Eighteenth and Nineteenth Century* (str. 278-306) ispituje ulogu latinskog jezika u oblikovanju rumunjskog identiteta u Transilvaniji. Autor zaključuje kako je latinski bio značajan element nastojanja intelektualaca iz redova grkokatoličkog klera da jezičnom relatinizacijom svoje kulture naglase diskurs o rimskom podrijetlu i autohtonosti Rumunja.

Zborniku su priložene i kratke biografije autora radova, zemljovid Ugarskog Kraljevstva početkom 19. stoljeća i kazalo imena, a pojedini radovi popraćeni su i ilustracijama i dijagramima.

Kao cjelina, ovaj zbornik pruža uvid u širok raspon načina upotrebe latinskog jezika u socijalne, političke, ekonomske i kulturne svrhe od strane različitih društvenih i nacionalnih grupacija tijekom promatranog razdoblja. Hrvatskom bi čitatelju od osobite koristi trebala biti činjenica da na jednome mjestu pregledno omogućuje usporedbu ove problematike u Hrvatskoj, kao i u ostalim dijelovima Ugarskog Kraljevstva.

Mislav Gregl

Reformacija između Hrvatske i Europe

Stanko Jambrek, Reformacija u hrvatskim zemljama u europskom kontekstu, Zagreb: Srednja Europa i Biblijski institut, 2013., 464 str.

Premda je od Lutherova demonstrativnog vitenberškog čina prošlo gotovo pola tisućljeća, reformacija je i danas jedna od povijesnih tema koja izaziva nelagodu kako u hrvatskoj historiografiji, tako i hrvatskoj kulturi općenito. To bi se s jedne strane moglo objasniti efikasnošću protureformacijskog žara u 17. stoljeću, koji je izbrisao gotovo sve materijalne i duhovne tragove reformacije, a s druge strane činjenicom da simpatiziranje „luteranske hereze“ ozbiljno narušava hrvatsku nacionalnu autopredodžbu jer se nepokolebljiva vjernost rimskome katoličanstvu tradicionalno drži jednim od najčvršćih temelja hrvatskog nacionalnog identiteta. Stoga oskudnost hrvatske historiografske literature o reformacijskim temama uopće ne iznenađuje. Kratkotrajan porast interesa za istraživanje

FILOZOFSKI FAKULTET SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
INSTITUTE OF CROATIAN HISTORY
INSTITUT FÜR KROATISCHE GESCHICHTE

RADOVI

47

vol. 2

ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
FILOZOFSKOGA FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

The logo for FF press, featuring the letters 'FF' in a stylized font with a horizontal line through them, followed by the word 'press' in a lowercase, sans-serif font.

ZAGREB 2015.

RADOVI ZAVODA ZA HRVATSKU POVIJEST
FILOZOFSKOGA FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

Knjiga 47, vol. 2

Izdavač / Publisher
Zavod za hrvatsku povijest
Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu
FF-press

Za izdavača / For Publisher
Vlatko Previšić

Glavni urednik / Editor-in-Chief
Hrvoje Gračanin

Izvršna urednica / Executive Editor
Inga Vilogorac Brčić

Uredništvo / Editorial Board
Bruna Kuntić-Makvić (stara povijest/ancient history), Zrinka Nikolić Jakus (srednji vijek/
medieval history), Hrvoje Petrić (rani novi vijek/early modern history), Željko Holjevac
(moderna povijest/modern history), Tvrtko Jakovina (suvremena povijest/contemporary history),
Silvija Pisk (mikrohistorija i zavičajna povijest/microhistory and local history),
Zrinka Blažević (teorija i metodologija povijesti/theory and methodology of history)

Međunarodno uredničko vijeće / International Editorial Council
Denis Alimov (Sankt Peterburg), Živko Andrijašević (Nikšić), Csaba Békés (Budapest), Rajko
Bratož (Ljubljana), Snježana Buzov (Columbus, Ohio), Svetlozar Eldarov (Sofija), Toni Filiposki
(Skopje), Aleksandar Fotić (Beograd), Vladan Gavrilović (Novi Sad), Alojz Ivanišević (Wien),
Egidio Ivetić (Padova), Husnija Kamberović (Sarajevo), Karl Kaser (Graz),
Irina Ognyanova (Sofija), Géza Pálffy (Budapest), Ioan-Aurel Pop (Cluj),
Nade Proeva (Skopje), Alexios Savvides (Kalamata), Vlada Stanković (Beograd),
Ludwig Steindorff (Kiel), Peter Štih (Ljubljana)

*Izvršna urednica za tuzemnu i inozemnu razmjenu /
Executive Editor for Publications Exchange*
Kristina Milković

Tajnik uredništva / Editorial Board Assistant
Dejan Zadro

Adresa uredništva/Editorial Board address
Zavod za hrvatsku povijest, Filozofski fakultet Zagreb,
Ivana Lučića 3, HR-10 000, Zagreb
Tel. ++385 (0)1 6120 150, 6120 158, faks ++385 (0)1 6156 879

Časopis izlazi jedanput godišnje / The Journal is published once a year

Časopis je u digitalnom obliku dostupan na / The Journal in digital form is accessible at
Portal znanstvenih časopisa Republike Hrvatske „Hrčak“
<http://hrcak.srce.hr/radovi-zhp>

Financijska potpora za tisak časopisa / The Journal is published with the support by
Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske

Časopis je indeksiran u sljedećim bazama / The Journal is indexed in the following databases:
Directory of Open Access Journals, EBSCO, SCOPUS, ERIH PLUS

Naslovna stranica

Iva Mandić

Grafičko oblikovanje i računalni slog

Marko Maraković

Lektura

Samanta Paronić

Tisak

Web2tisak, Zagreb

Naklada

250 primjeraka

*Časopis je u digitalnom obliku dostupan na Portalu znanstvenih časopisa
Republike Hrvatske „Hrčak“ <http://hrcak.srce.hr/radovi-zhp>*

*The Journal is accessible in digital form at the Hrcak - Portal of scientific
journals of Croatia <http://hrcak.srce.hr/radovi-zhp>*

RADOVI 47
vol. 2

ZAVODA ZA HRVATSKU POVIJEST FILOZOFSKOGA FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU